

MUZÍKA ÓNERINIŇ JASLARǴA RUHXÍY-ESTETIKALÍQ TÁRBIYA BERIWDE XÍZMETI

Janabay Bayniyazov - *Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat instituti
Nókis filiali assistent oqıtıwshısı*

Muzıka - erteden kiyatırǵan kórkem óner túrleri. Ayırım alımlar, muzıka ómir menen baylanıslı emes, olardıń arasında baylanıs joq, bunı anıqlap bolmaydı dep kórsetedi. Bunday idealistlik pikir haqıyqatlıqqa tuwrı kelmeydi. Muzıka real dúnya waqıyaların sáwlelendiredi, biraq ol súwretshilik yamasa adabiyat kórkem ónerdeǵı waqıyalıqtı basqasha kórsetedi. Muzıkada hawaz obrazları menen real waqıyalıq obrazlar ortasında anıq uqsaslıq joq. Muzıka insanlardıń ruwxıy jaǵdayın, sezimlerin, pikirlerin, toǵanısların ulıwmalastırılǵan kórkem obrazlar menen jetkeredi. B.T.Lixachevtıń atap ótiwınshe, «... kórkem óner tárbiyası balalardıń kórkem ónerdi sezim etiwı, túsiniwı, onı súyiwı hám qádirlewı, odan zawıq alıwı hám kórkem qádiriyatlardı jaratıw qábiletin qalıplestiriwdiń maqsetli procesi» bolıp tabıladı. Kórkem óner estetik mádeniyat bir bólegi bolıp tabıladı, sebebi kórkem tárbiya estetikanıń zárúrli, áhmiyetli bir bólegi, biraq insan iskerliginiń tek bir salasın óz ishine aladı [1;176]. Sol sebepli de muzıka bir waqıtıń ózinde million-milion insannıń sezimlerine, toǵanıslarına ishki tuyǵılarına tásir etedi olar bir biri menen sezimler arqalı baylanıladı. Bul muzıkanıń eń tásirli, hám ózine tán qásiyeti esaplanadı.

Muzıka basqa kórkem óner túrli sıyaqlı ómirdiń túrli qırların obrazlar arqalı kórsetip beredi. Muzıka obrazları mazmunınıń tiykarın eń birinshi insannıń ishki sezimlerinden, toǵanıslarınan, kewil xoshınan turadı. Muzıka obrazlarında tiykarǵa orındı usılar iyeleydi. Sonday-aq súwretlep beriw qásiyeti hám muzıkalıq shıǵarmalarda ushırasadı. Muzıkada dawısqa uqsaslıq qılıw arqalı tınlawshınıń sanasında, kóz aldında bolıp atırǵan waqıyanıń kartinkaların hám obrazların kórsetiw ushın mólsherlengen usıl. Muzıkalıq shıǵarma waqıt aralığında jasaydı hám usı waqıt dawamında insannıń ishki sezimlerinde, toǵanıslarında hám pikirlerinde ruwxıy jaǵdayın ózgerтип onıń názik sezimlerine tásirin tiygizip otradı.

Muzıkanıń jetkerip beriwshi quralı ne zat, hawazlar arqalı insannıń barlıq ishki dúnyasını jetkerip bere alatuǵın qural muzıkada «Muzıka tili» ne?. Muzıkanı túsindiriwshi tiykarǵı qural-nama boladı. Grekshe sózden alınǵan «melodiya»- qosıqtı

shıǵarıw namaǵa salıw. Muzıkada adamnıń kewlinde keship atırǵan shadlıqtı, qayǵını, yoshtı, kewil tolǵanısların sáwlelendirip beriw imkanıyatları kóp qırlı.

Jaslardı estetik tárbiyalaw hám rawajlandırıw tek tálim mákanınıń pútinligi shárti menen ámelge asırıladı. Mektep oqıwshıların estetik, dóretiwshilik tárbiyalaw sistemasında «kórkem óner»ge tiyisli pánlerge bólek orın beriledi. Mektep oqıwshıların estetik tárbiyalawda tiykarǵı rol kórkem ádebiyatqa baylanıslı oqıw, súwretleytuǵın kórkem óner hám muzıka sıyaqlı pánlerge beriledi, sebebi olar kishi jastaǵı oqıwshılar arasında estetik ideyalarǵı qalıplestiriwde, olardıń kórkem normalar, haqıyqatlıqqa hám dóretiwshiligine estetik múnásebette bolıwında sheshiwshi rol atqaradı. Estetik tárbiya jas oqıwshılarǵa hár bir pánniń unamlı táreplerin anıqlawǵa, onıń áhmiyetin túsiniwge hám temanı súyiwge járdem beredi [2;364]. Átirapımızdaǵı álemniń gozzallıǵın kóriw hám ańǵarıw qábileti, sezim mádeniyatın, kórkem-estetik sezimin, miynet hám dóretiwshilik iskerlikti rawajlandırıwǵa járdem beredi, qatańlıq, óz-ara járdem sezimin rawajlandıradı hám shaxstıń dóretiwshilik ózin ózi ańǵarıwına múmkinshilik jaratadı.

Óz perzentlerinde kórkem-ónerge bolǵan qızıǵıwshılıǵın, atqarıwshılıq qábiletlerin rawajlandırıp barıwǵa jaqsı sharayat jaratqan, perzentiniń kórkem-ónerge bolǵan ıqlasın qollap quwatlaǵan, balalardıń ózleri tańlaǵan kórkem-óner tarawı menen shuǵıllanıwı ushın kúndelikli is tártibinen málim bir waqıttı ajratqan [18].

Muzikalıq tárbiya- bul muzıkanttı tárbiyalaw emes, eń aldǵı menen adamdı tárbiyalaw bolıp esaplanadı. Qaraqalpaq xalıq pedagogıkası muzikalıq qurallar menen barlıq waqıt jaslardı estetikalıq jaqtan tárbiyalawǵa háreket qılǵan. Aytıp ótiw kerek, qaraqalpaq xalqınıń ápsanalıq namalarınıń biri «Qara jorǵa» dúnyadaǵı teńlesi joq nama. Jılqını, attı húrmet qılǵan qaraqalpaq xalqı jorǵa minip, kewil kóteriwdi ayrıqsha qızıq bahalaǵan. Namadaǵı jorǵa júrisi ápiwayı qarapayım ırǵaqlar menen tásirli etip jetkerip berilip adamǵa úlken yosh kúshli jiger beredi. Jáne bir aytıp ótetuǵın jeri muzıka milletke qaramastan, qaysı xalıqtıń adamı bolsa da odan ózindegi muzıkaǵa jaqınlıqtı sezedi hám qaraqalpaq xalqınıń ózligin joytpaǵanına tań qaldı. Mine usı qaraqalpaq xalqınıń muzikalıq mádeniyatın jetilistiriwde, jaslardıń ónerge sonıń ishinde muzıkaǵa degen kóz qarasın qalıplestiriwde xalıq pedagogıkasınıń xızmeti ayrıqsha úlken. Qaysı namanı alıp qarasaqta olar atqarıwshılıq ózgeshelikleri menen, ózine tán hár túrliligi, muzikalıq bezetiliwleri menen bir birinen ayırıp turadı. Muzika-estetikalıq tárbiyada úlken áhmiyetke iye. Ol adamdı ruwxıy jaqtan bay, barkamal qıladı. Muzıka járdeminde insan ózinde jańa kúsh jiger, tolǵanıslar toplaydı.

Paydalanilgan ádebiyatlar

1. Lixachev B.T. Teoriya esteticheskogo vospitaniya shkolnikov: ucheb. posobie po spetskursu dlya studentov ped. in-tov. / Lixachev B.T. – M.: Prosveshenie, 1985.–176 s.
2. Shushardjan S.V. Muzikoterapiya i rezervı chelovecheskogo organizma. – M: «Antidor», 1998. – 364 s.
3. Bahadırova S. «Kitabi dedem Qorqıt», «Qo‘blon», «Edige» hám házirgi ádebiyat haqqında oylar. – Nókis, 1992. –B. 27.
4. Musurmanova O. Yuqori sinf o‘quvchilari ma‘naviy madaniyatini shakllantirishning pedagogik asoslari. Ped. Fan. Dok. ...diss.–Toshkent, TDPI, 1993.– B. 364.

